

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهراء (س)
دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد
رشته مطالعات زنان

عنوان
بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان آگاهی جنسیتی زنان
۲۰-۵۰ ساله شهر تهران

استاد راهنما
دکتر منصوره اعظم آزاده

استاد مشاور
دکتر سوسن باستانی

دانشجو
مریم قاسمی

اسفند ۱۳۸۷

اگر قابل تقدیم باشد

به ساحت مقدس کوثر آفرینش حضرت فاطمه زهرا (س)

به تمامی زنان خردمند سرزمینم، به آنان که قدر کوهر والای خویش می دانند.

و به آنان که دوستان دارم؛

به مادرم که بهشت زیرپایش جای دارد. هم او که وجودم بهره برایش زحمت بوده و وجودش بهره برایم رحمت.

به روح پر فتوح پدرم، که راه و رسم نیک اندیشیدن و نیک زیستن را به من آموخت.

به همسرم که باهدلی و همراهی خود مرا در این راه یاری نمود.

به فرزند دلبندم که به واسطه وجودش، شایسته نام و مقام مادری گردیدم.

و

به تمامی کسانی که دانسته یا ندانسته بردانایی ام افزودند.

تقدیر و سپاس

منت خدای را عز و جل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت. هر نفسی که فرو می‌رود ممد حیات است و چون بر می‌آید مفرح ذات. پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب.

از دست و زبان که برآید	کز عهده شکرش به در آید
بنده همان به که ز تقصیر خویش	عذر به درگاه خدای آورد
ورنه سزاوار خداوندیش	کس نتواند که به‌جای آورد

به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بر خود لازم می‌دانم از همه سرورانی که در پیشبرد این پایان‌نامه نقش داشته‌اند، تقدیر و تشکر نمایم.

❖ استاد بزرگوارم سرکار خانم دکتر منصوره اعظم آزاده به پاس راهنمایی‌های ارزنده و شکیبایی بی‌بدیل ایشان در روند انجام تحقیق و تدوین پایان‌نامه

❖ استاد بزرگوارم سرکار خانم دکتر سوسن باستانی به پاس مشاوره‌های ارزشمند در زمینه موضوع تحقیق و هموار نمودن مسیر انجام پایان‌نامه.

❖ خانواده‌ام به پاس مهربانی، دلگرمی و صبر و تحمل و از خود گذشتگی فراوانشان در طول دوران تحصیل و تحقیق و تدوین این پایان‌نامه که بی‌شک بدون اراده و یاری ایشان قادر به طی مسیر و تحمل ناملایمات نبودم.

❖ تمامی اساتید، دوستان و همکلاسی‌هایم به پاس آنچه از آنها آموختم و محبت‌ها و همراهی‌هایشان.

چکیده

هدف از انجام تحقیق حاضر که به روش پیمایش انجام شده است، شناخت میزان آگاهی جنسیتی زنان و شناخت عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر آن می‌باشد. برای دستیابی به این هدف، با استفاده از نظریات فمینیستی و قشربندی چافتز و بلومبرگ، متغیرهای عینی میزان فعالیت زنان در خارج از خانه، استقلال مالی و میزان استفاده از رسانه‌های عمومی و متغیرهای ذهنی میزان ارزیابی فرد از توانمندی‌های خود، میزان مطالبات و میزان تجربه محرومیت جنسیتی انتخاب گردید. داده‌های این پژوهش از طریق پرسشنامه و از میان ۴۰۰ نفر از زنان ۲۰ تا ۵۰ ساله شهر تهران که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی انتخاب گردیدند، گردآوری و با استفاده از نرم افزار SPSS و آمار توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل گردید. نتایج حاصله نشان می‌دهد که میزان آگاهی جنسیتی ۳۵ درصد از زنان در حد پائین، ۴۱/۳ درصد در حد متوسط و ۱۹/۸ درصد در حد بالا بوده است. در بررسی روابط دو متغیره مشخص گردید که از بین متغیرهای زمینه‌ای، متغیر تحصیلات و از بین متغیرهای مستقل متغیرهای میزان استفاده از رسانه، میزان مطالبات و میزان تجربه محرومیت جنسیتی فرد، دارای رابطه معنی‌دار با متغیر وابسته می‌باشند. نتایج به‌دست آمده از آزمون رابطه متغیرهای مستقل و وابسته به طور همزمان حاکی از این است که بین شش متغیر مستقل و متغیر وابسته، همبستگی مثبتی وجود دارد. این همبستگی عدد ۰/۴۶ را نشان می‌دهد که از نظر شدت، یک همبستگی نسبتاً قوی محسوب می‌شود. عدد ضریب تعیین به‌دست آمده (۰/۳۰) بیانگر این است که متغیرهای مستقل یاد شده در مدل رگرسیونی در مجموع توانسته‌اند حدوداً ۳۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند و ۷۰ درصد باقی‌مانده به سایر عواملی که در این تحقیق وارد نشده مربوط می‌شود. همچنین بیشترین اثر بر متغیر وابسته، مربوط به متغیر «میزان تجربه محرومیت» با ضریب بتا (۰/۲۲۳) و کمترین تأثیر، مربوط به متغیر «میزان مطالبات» با ضریب بتا (۰/۱۰۳) می‌باشد.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- طرح مسئله و سؤالات پژوهش ۲
- ۲-۱- ضرورت پژوهش ۴
- ۳-۱- اهداف پژوهش: هدف اصلی ۵

فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق

- ۱-۲- مروری بر تحقیقات پیشین ۷
- ۱-۱-۲- مروری بر تحقیقات داخلی ۷
- ۲-۱-۲- مروری بر تحقیقات خارجی ۱۵
- ۳-۱-۲- جمع‌بندی تحقیقات پیشین ۲۰
- ۲-۲- مروری بر نظریات مرتبط با پژوهش ۲۱
- ۱-۲-۲- تعریف آگاهی ۲۱
- ۱-۱-۲-۲- تعریف جنسیت ۲۲
- ۲-۱-۲-۲- تعریف آگاهی جنسیتی ۲۳
- ۳-۱-۲-۲- تعریف نابرابری جنسیتی ۲۴
- ۲-۲-۲- نظریات آگاهی از قشربندی‌های جنسیتی ۲۴
- ۱-۲-۲-۲- نظریات قشربندی جنسیتی ۲۷
- ۱-۱-۲-۲-۲- نظریات فمینیستی ۲۸
- ۱-۱-۱-۲-۲-۲- سنخ‌شناسی مانوئل کاستلز از نهضت‌های فمینیستی ۲۸
- ۲-۱-۱-۲-۲-۲- سنخ‌شناسی جرج ریتزر از نظریات فمینیستی ۳۱
- ۱-۲-۱-۱-۲-۲-۲- نظریه‌های تفاوت جنسیتی ۳۱
- ۲-۲-۱-۱-۲-۲-۲- نظریه‌های نابرابری جنسیتی ۳۳
- ۳-۲-۱-۱-۲-۲-۲- نظریه‌های ستمگری جنسیتی ۴۰
- ۲-۱-۲-۲-۲- نظریه قشربندی جنسیتی کالینز ۴۵
- ۳-۱-۲-۲-۲- نظریه قشربندی جنسیتی چافتز ۵۰
- ۴-۱-۲-۲-۲- نظریه قشربندی جنسیتی بلومبرگ ۵۵
- ۳-۲-۲-۲- چارچوب نظری ۵۷

- ۴-۲-۲- مدل تحقیق ۶۱
- ۵-۲-۲- فرضیه‌های تحقیق ۶۲
- ۱-۵-۲-۲- فرضیات مربوط به متغیرهای زمینه‌ای ۶۲
- ۲-۵-۲-۲- فرضیات مربوط به متغیرهای مستقل ۶۲

فصل سوم: روش شناسی

- ۱-۳- روش تحقیق ۶۵
- ۲-۳- واحد تحلیل و واحد سطح ۶۵
- ۳-۳- جامعه آماری ۶۵
- ۴-۳- روش نمونه‌گیری ۶۵
- ۵-۳- حجم نمونه ۶۶
- ۶-۳- ابزار گردآوری داده‌ها ۶۷
- ۷-۳- روایی و اعتبار ۶۸
- ۱-۷-۳- اعتبار ۶۸
- ۲-۷-۳- روایی ۶۸
- ۸-۳- تعریف مفاهیم ۶۹
- ۱-۸-۳- متغیر وابسته ۶۹
- ۱-۱-۸-۳- آگاهی جنسیتی ۶۹
- ۲-۱-۸-۳- جایگاه اجتماعی ۶۹
- ۳-۱-۸-۳- حقوق ۷۰
- ۲-۸-۳- تعریف متغیرهای مستقل ۷۱
- ۹-۳- تجزیه و تحلیل داده‌ها ۷۳

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

- ۱-۴- توصیف داده‌ها ۷۵
- ۱-۱-۴- متغیرهای زمینه‌ای ۷۵
- ۲-۱-۴- متغیر وابسته ۸۳
- ۳-۱-۴- متغیرهای مستقل ۹۷
- ۲-۴- بررسی روابط بین متغیرهای تحقیق ۱۱۴

۱۱۴.....	۱-۲-۴- روابط دومتغیره
۱۱۴.....	۱-۱-۲-۴- روابط متغیرهای زمینه‌ای
۱۱۶.....	۲-۱-۲-۴- روابط متغیرهای مستقل
۱۱۶.....	۱-۲-۱-۲-۴- روابط بین متغیرهای عینی
۱۱۸.....	۲-۲-۱-۲-۴- روابط بین متغیرهای ذهنی
۱۲۱.....	۲-۲-۴- روابط چندمتغیره
۱۲۱.....	۱-۲-۲-۴- تحلیل رگرسیونی
۱۲۱.....	۱-۱-۲-۲-۴- تحلیل رگرسیونی آگاهی حقوقی
۱۲۴.....	۲-۱-۲-۲-۴- تحلیل رگرسیونی ارزیابی فرد از جایگاه اجتماعی
۱۲۶.....	۳-۱-۲-۲-۴- تحلیل رگرسیونی آگاهی جنسیتی

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۱۲۹.....	۱-۵- نتیجه‌گیری
۱۳۰.....	۱-۱-۵- دست‌آوردهای توصیفی
۱۳۰.....	۱-۱-۱-۵- متغیرهای زمینه‌ای
۱۳۰.....	۲-۱-۱-۵- متغیر وابسته
۱۳۱.....	۳-۱-۱-۵- متغیرهای مستقل
۱۲۲.....	۲-۱-۵- دستاوردهای تبیینی
۱۳۲.....	۱-۲-۱-۵- فرضیات مربوط به ارتباط بین متغیرهای زمینه‌ای و آگاهی جنسیتی
۱۳۳.....	۲-۲-۱-۵- فرضیات مربوط به ارتباط بین متغیرهای مستقل و آگاهی جنسیتی
۱۳۳.....	۱-۲-۲-۱-۵- فرضیات مربوط به متغیرهای عینی
۱۳۴.....	۲-۲-۲-۱-۵- فرضیات مربوط به متغیرهای ذهنی
۱۳۷.....	۳-۱-۵- جمع‌بندی
۱۳۸.....	فهرست منابع
۱۴۳.....	پیوست

فهرست جداول

- جدول شماره ۱: ضریب روایی پرسشنامه ۶۹
- جدول شماره ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن ۷۵
- جدول شماره ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل ۷۶
- جدول شماره ۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تعداد فرزندان ۷۷
- جدول شماره ۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب محل تولد فرد ۷۸
- جدول شماره ۶: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات پاسخگو ۸۰
- جدول شماره ۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات پدر ۸۱
- جدول شماره ۸: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات مادر ۸۲
- جدول شماره ۹: نگرش پاسخگویان نسبت به گویه‌های ارزیابی از جایگاه اجتماعی ۸۳
- جدول شماره ۱۰: توزیع فراوانی ارزیابی پاسخگویان از جایگاه اجتماعی خویش در بعد حقوقی ۸۵
- جدول شماره ۱۱: توزیع فراوانی ارزیابی پاسخگویان از جایگاه اجتماعی خویش در بعد تحصیلی ۸۵
- جدول شماره ۱۲: توزیع فراوانی ارزیابی پاسخگویان از جایگاه اجتماعی خویش در بعد شغلی ۸۶
- جدول شماره ۱۳: توزیع فراوانی ارزیابی پاسخگویان از جایگاه اجتماعی خویش در بعد خانوادگی ۸۷
- جدول شماره ۱۴: توزیع فراوانی ارزیابی پاسخگویان از جایگاه اجتماعی خویش در بعد تفریحی ۸۷
- جدول شماره ۱۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب چگونگی ارزیابی آنان از جایگاه اجتماعی خویش ۸۸
- جدول شماره ۱۶: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال لزوم تعیین مهریه در عقد دائم ۸۹
- جدول شماره ۱۷: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال تأثیر فرزند در میزان ارث زن و شوهر ۹۰
- جدول شماره ۱۸: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال اعتبار شهادت زنان ۹۰
- جدول شماره ۱۹: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال محدودیت ریاست قوه مجریه برای زنان ۹۰
- جدول شماره ۲۰: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال محدودیت ریاست قوه قضائیه برای زنان ۹۱
- جدول شماره ۲۱: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال شروط ضمن عقد ۹۱
- جدول شماره ۲۲: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال حق ارث زنان در ازدواج موقت ۹۱
- جدول شماره ۲۳: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال حق فسخ ازدواج ۹۲
- جدول شماره ۲۴: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال چگونگی ارث بردن زن از اموال شوهر ۹۲
- جدول شماره ۲۵: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال اختیارات زنان ۹۲
- جدول شماره ۲۶: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال حق حضانت کودک ۹۳
- جدول شماره ۲۷: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال میزان مرخصی زایمان ۹۳
- جدول شماره ۲۸: توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال سن حضانت کودک ۹۳

- جدول شماره ۲۹ : توزیع فراوانی و درصد پاسخ پاسخگویان به سؤال سن قانونی ازدواج دختران ۹۴
- جدول شماره ۳۰: توزیع فراوانی میزان آگاهی زنان از حقوق خود ۹۵
- جدول شماره ۳۱: توزیع فراوانی میزان آگاهی جنسیتی زنان ۹۶
- جدول شماره ۳۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت اشتغال زنان ۹۷
- جدول شماره ۳۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب شرکت آنان در انجمن‌ها ۹۸
- جدول شماره ۳۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان شرکت در کلاس‌های آموزشی ۹۹
- جدول شماره ۳۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان فعالیت در خارج از خانه ۹۹
- جدول شماره ۳۶: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان درآمد از اشتغال به کار ۱۰۱
- جدول شماره ۳۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان درآمد از منبع درآمد غیر از شغل ۱۰۱
- جدول شماره ۳۸: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان وابستگی مالی به دیگران ۱۰۲
- جدول شماره ۳۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان استقلال مالی ۱۰۳
- جدول شماره ۴۰: توزیع فراوانی میزان استفاده پاسخگویان از رسانه‌های عمومی ۱۰۴
- جدول شماره ۴۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان استفاده از رسانه‌های عمومی ۱۰۵
- جدول شماره ۴۲: نگرش پاسخگویان نسبت به گویه‌های طیف میزان ارزیابی فرد از توانمندی خود .. ۱۰۶
- جدول شماره ۴۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان ارزیابی فرد از توانمندی خود ۱۰۷
- جدول شماره ۴۴: نگرش پاسخگویان نسبت به گویه‌های طیف میزان مطالبات ۱۰۸
- جدول شماره ۴۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مطالبات زنان ۱۱۰
- جدول شماره ۴۶: توزیع فراوانی میزان تجربه محرومیت جنسیتی توسط زنان در جامعه ۱۱۱
- جدول شماره ۴۷: توزیع فراوانی تجربه محرومیت جنسیتی توسط زنان در زمینه‌های مختلف ۱۱۲
- جدول شماره ۴۸: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تجربه محرومیت جنسیتی ۱۱۳
- جدول شماره ۴۹: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای میزان تحصیلات فرد و میزان آگاهی جنسیتی ۱۱۴
- جدول شماره ۵۰: ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر میزان تحصیلات پدر فرد و میزان آگاهی جنسیتی .. ۱۱۵
- جدول شماره ۵۱: ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر میزان تحصیلات مادر فرد و آگاهی جنسیتی ۱۱۶
- جدول شماره ۵۲: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیر میزان فعالیت‌های خارج از خانه و میزان آگاهی جنسیتی ۱۱۶
- جدول شماره ۵۳: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای میزان استقلال مالی و میزان آگاهی جنسیتی ... ۱۱۷
- جدول شماره ۵۴: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای میزان استفاده از رسانه‌ها و میزان آگاهی جنسیتی ۱۱۸
- جدول شماره ۵۵: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیر میزان ارزیابی از توانمندی و میزان آگاهی جنسیتی ۱۱۹
- جدول شماره ۵۶: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای میزان مطالبات و میزان آگاهی جنسیتی ۱۱۹

- جدول شماره ۵۷ : ضریب همبستگی پیرسون بین متغیر میزان تجربه محرومیت جنسیتی و میزان آگاهی جنسیتی ۱۲۰
- جدول شماره ۵۸ : متغیرهای وارد شده جهت پیش بینی آگاهی حقوقی از طریق آن ها ۱۲۲
- جدول شماره ۵۹ : تحلیل رگرسیونی چند متغیره جهت پیش بینی آگاهی حقوقی از طریق متغیرها .. ۱۲۲
- جدول شماره ۶۰ : میزان تأثیر استاندارد شده هر کدام از متغیرها بر روی آگاهی حقوقی ۱۲۳
- جدول شماره ۶۱ : متغیرهای وارد شده در تحلیل رگرسیونی چند متغیره جهت پیش بینی ارزیابی فرد از جایگاه اجتماعی از طریق آن ها ۱۲۴
- جدول شماره ۶۲ : تحلیل رگرسیونی چند متغیره جهت پیش بینی ارزیابی فرد از جایگاه اجتماعی از طریق متغیرهای فوق ۱۲۴
- جدول شماره ۶۳ : میزان تأثیر استاندارد شده هر کدام از متغیرها بر روی ارزیابی از جایگاه اجتماعی ۱۲۵
- جدول شماره ۶۴ : متغیرهای وارد شده در تحلیل رگرسیونی چند متغیره جهت پیش بینی آگاهی جنسیتی ۱۲۶
- جدول شماره ۶۵ : تحلیل رگرسیونی چند متغیره جهت پیش بینی آگاهی جنسیتی از طریق متغیرها .. ۱۲۶
- جدول شماره ۶۶ : میزان تأثیر استاندارد شده هر کدام از متغیرها بر روی آگاهی جنسیتی ۱۲۷

فهرست نمودارها

- نمودار شماره ۱: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن ۷۶
- نمودار شماره ۲: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل ۷۷
- نمودار شماره ۳: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تعداد فرزندان ۷۸
- نمودار شماره ۴: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب محل تولد فرد ۷۹
- نمودار شماره ۵: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات پاسخگو ۸۰
- نمودار شماره ۶: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات پدر ۸۱
- نمودار شماره ۷: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات مادر ۸۲
- نمودار شماره ۸: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب چگونگی ارزیابی آنان از جایگاه اجتماعی خویش ۸۹
- نمودار شماره ۹: نمایش توزیع فراوانی میزان آگاهی زنان از حقوق خود ۹۶
- نمودار شماره ۱۰: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان فعالیت در خارج از خانه ۱۰۰
- نمودار شماره ۱۱: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان استقلال مالی ۱۰۳
- نمودار شماره ۱۲: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان استفاده از رسانه‌های عمومی ۱۰۵
- نمودار شماره ۱۳: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان ارزیابی فرد از توانمندی خود ۱۰۷
- نمودار شماره ۱۴: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مطالبات زنان ۱۱۰
- نمودار شماره ۱۵: نمایش توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تجربه محرومیت جنسیتی ۱۱۳

فصل اول

کلیات

۱-۱- طرح مسئله و سؤالات پژوهش

حقوق زنان، خشونت خانگی، تبعیض جنسیتی، پدرسالاری، نفقه، مهریه، اجازه خروج از کشور، ارث، اشتغال به کار، تمکین، حضانت از فرزندان و... موضوعاتی هستند که در جهان و جامعه امروز ما بسیار مطرح شده و مورد بحث و گفتگو قرار می‌گیرند. با یک جستجوی ساده در اینترنت، می‌توان هزاران سایت داخلی و خارجی را که در مورد موضوعات فوق به بحث و اظهار نظر پرداخته‌اند، مشاهده و مطالعه نمود. مسئله دفاع از حقوق زنان، رفع تبعیض‌ها و غلبه بر جریان پدرسالار حاکم بر جوامع، از اواسط قرن نوزدهم میلادی و در پاسخ به فشاری که زنان کشورهای رو به توسعه صنعتی در محیط کاری و در محیط عمومی جامعه خود احساس می‌کردند، مطرح گردید و تا کنون نیز تلاش‌های بسیاری در این زمینه و بهبود شرایط زندگی آنان در سراسر جهان صورت پذیرفته است. در این میان، کشور ما نیز از این جریان بی‌نصیب نبوده و با شکل‌گیری انقلاب مشروطه و شروع بحث مطالبات حقوقی و صنفی اقشار و گروه‌های مختلف، موقعیت زنان ایران نیز به عنوان یک گروه اجتماعی محروم و مدعی حقوق انسانی و شهروندی، توجه بسیاری از اندیشمندان را به خود جلب نموده و مباحث بسیاری را برانگیخت که نتیجه آن، سؤال از وضعیت موجود جنسیتی و نهایتاً طرح مسئله‌ای با عنوان نابرابری‌های جنسیتی بود.

به طور کلی نابرابری جنسیتی عبارت است از نابرابری زن و مرد در داشتن امکانات موجود. بدین مفهوم که جنسیت که در واقع در بردارنده ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی جنس (پدیده‌ای زیستی - طبیعی) است، پایه توزیع نابرابر امکانات، موقعیت‌ها، فرصت‌ها و پاداش‌ها قرار می‌گیرد. (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۶۷۳). هنگامی که منابع عمده اقتصادی و اجتماعی نیز در دست یک گروه یا یک جنس قرار داشته باشد، استفاده از امتیازات و مزایای آن‌ها، احتمال افزایش موقعیت برتر و کنترل بیشتر بر منابع و فرصت‌ها را برای یک جنس فراهم آورده و در نهایت منجر به افزایش قدرت و برتری یک جنس در رابطه با جنس دیگر می‌گردد.

براساس نظریه‌های آگاهی از نابرابری‌های اجتماعی، اصلاح و یا تغییر این وضعیت، در مرحله اول، نیاز به آگاهی افراد از وضع نابرابر و غیر عادلانه خود داشته و به دنبال این آگاهی است که مسئله

دگرگون‌سازی و تغییر در وضع موجود پدیدار می‌گردد. اما پذیرش و عادلانه دانستن وضع موجود، درخواست و انتظار تغییر آن را کاهش می‌دهد. (آزاده، ۱۳۸۴) مطالعه تاریخ مبارزات زنان در دیگر کشورها نیز نشان می‌دهد که ایجاد تغییر در نابرابری‌ها، نه از طریق معادلات قدرت و زنان و مردان قدرتمند، بلکه از طریق آگاهی و حساسیت تک‌تک زنان و شهروندان عادی جامعه نسبت به حقوق خود و درک آن‌ها از موقعیت و جایگاه اجتماعی‌شان میسر است. بنابراین، هرگاه زنان یک جامعه از حقوق خود آگاه شده و موقعیت اجتماعی خود را در جامعه نابرابر بدانند، میل به تغییر در آنان شکل گرفته و خواستار دگرگونی در نظام قشربندی می‌گردند.

هرچند در جامعه ما نیز همچون سایر جوامع بحث نابرابری‌های جنسیتی در زمینه‌های حقوقی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مطرح گردیده و تلاش‌های بسیاری نیز از جمله شکل‌گیری و فعالیت انجمن‌های دفاع از حقوق زنان، تأسیس رشته دانشگاهی مطالعات زنان، انتشار کتاب‌ها، مقاله‌ها و مجلات مختلف در مورد مسائل زنان، برگزاری نشست‌ها و همایش‌های گوناگون با محوریت زنان و حقوق آن‌ها، اجرای طرح کمپین یک میلیون امضاء برای رفع نابرابری در حقوق زنان و... در جهت حذف و یا تعدیل آن‌ها صورت گرفته، اما برخی معتقدند که این تلاش‌ها و درخواست‌ها برای رفع نابرابری‌های جنسیتی، از سوی طیف خاصی از زنان که متعلق به طبقات تحصیل کرده و مرفه جامعه می‌باشند صورت گرفته و خواسته‌ای فراگیر که تعداد زیادی از زنان جامعه به دنبال آن باشند، نیست و شمار زیادی از زنان جامعه ایران، بدون آگاهی نسبت به نابرابری‌های موجود، به زندگی روزمره خود ادامه داده و با مباحث فمینیستی از جمله نابرابری‌های جنسیتی و چالش بین این رویکرد با سنت‌های پذیرفته شده اجتماعی، بیگانه هستند. (صفائی، ۱۳۸۰) به عبارت دیگر بحث نابرابری‌های جنسیتی و مطالبات جهت تغییر یا حذف آن در جامعه ما به آگاهی جنسیتی تبدیل نشده و عامه زنان جامعه از نابرابری‌های جنسیتی آگاهی نداشته و به دنبال حذف یا تغییر در آن نیستند از این رو در این پژوهش بر آنیم تا با توجه به مطالب ذکر شده به سؤالات زیر پاسخ گوییم:

- میزان آگاهی زنان جامعه از حقوق مربوط به خود تا چه حد است؟

- زنان جایگاه اجتماعی خود را در جامعه، برابر، نابرابر و یا تحت ستم مردان می‌دانند؟

- میزان آگاهی‌های جنسیتی زنان در چه حدی است؟

- عوامل مؤثر بر آگاهی جنسیتی زنان کدام است؟

۱-۲- ضرورت پژوهش

در سوم دی ماه ۱۳۳۱ هجری شمسی زنان کارمند شرکت سهامی بیمه ایران نامه‌ای به نخست‌وزیر وقت (دکتر مصدق) به این مضمون نوشته‌اند:

«ما طبقهٔ نسوان، حتم داشتیم که در زمان حکومت آن جناب، زنان در ایران در زمرهٔ محجوران و دیوانگان نخواهند بود و در وضع فعلی که خوشبختانه حکومتی ملی دارا هستیم، از قید عبودیت آزاد و از این سرشکستگی خلاص خواهیم شد. ما دیگر نمی‌خواهیم ضعیفه نامیده شویم و جداً خواستار حقوق حقه خود هستیم.» (سند شماره ۹، گزارش وزارت کشور، ص ۱۰۹)

بالاخره با پیگیری‌های زنان، در سال ۱۳۴۲ هجری شمسی حق انتخاب شدن و انتخاب کردن به زنان ایران اعطا شد، اما چندان مورد توجه و تأیید عموم زنان جامعه قرار نگرفت. به هر حال در دوره‌های بیست و یکم تا بیست و چهارم مجلس شورای ملی، ۶ تا ۲۰ نماینده زن به مجلس راه یافتند که بررسی سطح سواد و وضعیت اشتغال این زنان نشان می‌دهد که این گروه بیشتر نمایندگان نخبگان زن در مجلس بوده‌اند تا عامهٔ زنان و اکثریت آن‌ها نیز از شهر تهران انتخاب می‌شده‌اند. (شادی طلب، ۱۳۸۲)

برخی صاحب‌نظران معتقدند که در گذشته انتظار داشتن پایگاه و موقعیت‌های بهتر در جامعه، تنها متعلق به طبقهٔ کوچکی از زنان (نخبگان) بود، اما امروزه با حضور بیشتر زنان در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و پیوستن جمع شایان توجهی از دختران طبقات اقتصادی پایین‌تر و سنتی‌تر جامعه به جمع نخبگان، این امر به یک خواست همگانی تبدیل شده است. (همان) اما برخی شواهد حاکی از آن است که امروزه نیز شمار زیادی از زنان جامعه، بدون آگاهی از نابرابری‌های موجود در جامعه به زندگی روزمره خود ادامه می‌دهند و با مباحث فمینیستی از جمله نابرابری‌های اجتماعی و چالش بین این رویکرد با سنت‌های پذیرفته شده اجتماعی، بیگانه هستند. (صفائی، ۱۳۸۰) همچنین برخی کارشناسان معتقدند که با پیشرفت اقتصادی، اجتماعی، گسترش رسانه‌ها و آموزش بیشتر، زنان از فرهنگ سنتی فاصله گرفته و

این امر سبب گردیده تا آنها کمتر نقش‌های سنتی را بپذیرند و یا در صورت پذیرش، ارزیابی منفی نسبت به نقش خود داشته باشند و این باعث نارضایتی آنان از زندگی می‌شود. همچنین آشنایی زنان با جایگاه حقوقی خویش، کسب استقلال اقتصادی، درخواست دخالت در امور خانواده و توزیع مساوی قدرت از سویی، و عدم پذیرش و درک مردان از شرایط جدید و ناآگاهی آنان از حقوق و تکالیف متقابل زوجین از سوی دیگر، موجب اختلاف و تعارضات شدید در خانواده شده است. (محبی، ۱۳۸۰)

علی‌رغم طرح مسئله زنان به عنوان یک گروه اجتماعی و طرح مباحث گوناگون در زمینه رشد آگاهی آنان نسبت به نابرابری‌ها و شکاف‌های جنسیتی موجود در روابط بین دو جنس در خانه و در اجتماع، هنوز به طور تجربی مشخص نگردیده که در ذهنیت افراد جامعه، علی‌الخصوص زنان، با پیشینه‌ها و تجربیات مختلف، درباره این نابرابری چه می‌گذرد و زنان ایرانی موقعیت خود را در سلسله مراتب اجتماع و خانواده، چگونه ارزیابی می‌کنند. از آنجا که آگاهی از نابرابری‌های جنسیتی، نخستین مرحله در درک و شناخت وضعیت نابرابر و مورد تبعیض زنان تلقی شده و مرحله‌ای است که وجود آن برای هرگونه کنش جمعی و بیان انتظارات و مطالبات از جانب زنان لازم شمرده می‌شود (آزاده، ۱۳۸۴) و تلاش‌ها برای تغییر و بهبود وضعیت زنان، زمانی می‌تواند موفق باشد که در بستر طبیعی خود رشد کرده و مطالباتش از درون زنان آن جامعه برآمده باشد، شناخت سطح آگاهی‌های زنان از حقوق خویش در جامعه و ارزیابی آنان از موقعیت اجتماعی خود و خواسته‌ها و مطالبات‌شان در جامعه و عوامل مؤثر بر آنان به عنوان مطالعات پایه، امری لازم و ضروری به شمار می‌آید.

۱-۳- اهداف پژوهش:

هدف از انجام پژوهش

در مرتبه اول: شناخت میزان آگاهی جنسیتی زنان و

در مرتبه دوم: شناخت عوامل مؤثر بر میزان این آگاهی می‌باشد.

فصل دوم

مروری بر ادبیات تحقیق

۲-۱- مروری بر تحقیقات پیشین

تحقیقات پیشین در زمینه موضوع مورد نظر می‌تواند منبع با ارزشی در هدایت تحقیق و معرفی نظریه‌هایی برای آزمون و تفسیرهای اجتماعی از مشاهدات باشند. (دواس، ۱۳۷۶: ۳۳) مطالعه این تحقیقات برای آشنایی با روند تحقیقات علمی و مبانی نظری مرتبط با موضوع، مفید می‌باشد. در حقیقت حسن مطالعه تحقیقات انجام شده این است که به پژوهشگر کمک می‌نماید تا مسائلی را که ممکن است در یک طرح تحقیقاتی احتمالی مطرح گردد، روشن نموده و روش‌هایی را که ممکن است در پژوهش به کار برده شود، مشخص می‌سازد. (گیدنز، ۱۳۷۸: ۷۱)

در این بخش ابتدا به بررسی تحقیقاتی که در زمینه آگاهی‌ها و نابرابری‌های جنسیتی علیه زنان در داخل و خارج از کشور انجام شده، پرداخته و سپس نکات ضعف و قوت این تحقیقات را به اختصار بیان خواهیم کرد.

۲-۱-۱- مروری بر تحقیقات داخلی:

مهرانگیز کار در کتابی تحت عنوان *زنان در بازار کار ایران* ۱۳۷۶ به بررسی انواع تبعیض‌های جنسی در بازار کار می‌پردازد. به عقیده او ایدئولوژی جنسی و خانوادگی عملاً مانع فعالیت زنان در خارج از خانواده می‌گردد. علاوه بر این، نویسنده به بررسی مهم‌ترین موانع حقوقی حاکم بر جامعه که به نوعی مانع اشتغال و مشارکت گسترده زنان در اجتماع می‌گردد، می‌پردازد. بویژه موانعی که ریشه در ساختار پدرسالاری جامعه دارند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که قوانین نوشته و نانوشته (عرف) سهم عمده‌ای را در ممانعت و محرومیت زنان از فرصت‌های اشتغال... دارند. به عقیده نویسنده، دو عامل عمده: یکی فرهنگ سنتی و کلیشه‌های جنسیتی و دیگری قوانین رسمی کشور، سهم عمده‌ای را در این نابرابری دارند. (کار، ۱۳۶۷)

حلیمه عنایت نیز در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان «تأثیر اشتغال مادران بر روابط خانوادگی» در شهر شیراز ۱۳۶۷ به بررسی اثرات اشتغال مادران بر ساختار و روابط خانواده می‌پردازد. یافته‌های این تحقیق که بر اساس روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسش‌نامه و مصاحبه رودرو انجام شده است، نشان می‌دهد که اشتغال زنان در جامعه، تأثیر عمده‌ای در کاهش نابرابری‌های جنسیتی داشته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد زنانی که درآمد بیشتری دارند، سهم بیشتری نیز در تصمیم‌گیری‌های خانواده دارند. به عبارتی زنان شاغل بیش از زنان خانه‌دار در تصمیم‌گیری‌ها شرکت داشته‌اند. در ارتباط با مشارکت مردان در کارهای خانه، درآمد مرد، تحصیلات و ساعات کار زن، رابطه

معنی‌داری با همکاری مردان در کارهای خانه نداشته است. همچنین یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که الگوی سنتی حاکم بر خانواده، تقسیم کار مبتنی بر جنسیت می‌باشد، اما اشتغال مادران در خانواده می‌تواند این الگوی سنتی را متحول کند. علاوه بر اشتغال زنان، عوامل دیگری چون تحصیلات زن و مرد نیز می‌تواند این الگوی سنتی را تغییر دهد. (عنایت، ۱۳۶۷)

در تحقیقی که توسط خدیجه سفیری در سال ۱۳۷۷ انجام گرفت، عمده‌ترین مسائل در حوزه «اشتغال زنان» مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های این تحقیق که به روش پیمایش و با استفاده از تکنیک پرسش‌نامه صورت گرفته است، نشان می‌دهد که کار زنان در جامعه، کم‌ارزش تلقی شده و یا در مواردی هرگز ثبت نمی‌شود. از طرفی سواد و تخصص پایین زنان و فقدان تجربه کاری، باعث شده آنان بیشتر به سوی کارهایی که به نیروی متخصص نیاز نداشته روانه گردند.

یکی از مواردی که مانع دستیابی زنان به تخصص و آگاهی‌های سطح بالا می‌گردد، خانه‌داری و مسئولیت پرورش فرزندان است. در مجموع شرایط نابرابر کار برای زنان نسبت به مردان، چه از نظر استخدام، دست‌مزد و امکان ارتقا به سطح بالاتر، باعث می‌شود که اشتغال زنان از ویژگی‌های خاصی برخوردار باشد. نابرابری‌های موجود، باعث می‌گردد تا زنان در بسیاری از شاخص‌ها مثل سواد، تحصیلات عالی، اشتغال و بهداشت، نسبت به مردان عقب‌تر باشند.

بخش دیگر این رساله با بهره‌گیری از نظریات نابرابری جنسیتی در بازار کار، به بررسی تبعیض‌های شغلی میان زنان و مردان می‌پردازد و در مجموع طرز تلقی سنتی از نقش زنان، تبعیض‌های جنسی موجود در باورها و کلیشه‌ها، مواد آموزشی، رسانه‌ها و... را از عوامل اصلی باز تولید و تداوم نابرابری‌ها می‌داند. (سفیری، ۱۳۷۷)

نقیسه غفورنیا در سال ۱۳۸۰ در تحقیقی تحت عنوان «برابری جنسیتی در حوزه سیاسی» به بررسی ابعاد نظری برابری جنسیتی در حوزه سیاسی می‌پردازد. یافته‌های این تحقیق که به روش پیمایش و با تکنیک پرسش‌نامه و در یک نمونه ۲۱۰ نفری از دانشجویان دانشگاه تهران انجام شده است، نشان از تأثیرگذاری عوامل زمینه‌ای، بویژه عامل اجتماعی شدن فرد در خانواده و همچنین عوامل ذهنی - نگرشی و عوامل رفتاری بر نوع نگرش فرد نسبت به برابری جنسیتی در حوزه سیاسی دارد. اکثر دانشجویان در این تحقیق دارای نگرش تفاوت‌گرای جنسیتی در حوزه سیاسی هستند و گرایش کمتری نسبت به نگرش نابرابرگرا و برابرگرای جنسیتی دارند ولی مردان، دارای نگرش نابرابرگرای جنسیتی بیشتری نسبت به زنان هستند. به طوری که در بین دانشجویان دختر، نخست پایبندی به نگرش تفاوت‌گرا، سپس برابرگر و در پایان نگرش نابرابرگرا از اهمیت برخوردارند و این امر نشانگر آن است که